

Розділ І-й. РЕЛІГІЯ В ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ І СТРУКТУРІ

1.1 Микола Михайлович ЗАКОВИЧ. РЕЛІГІЙНЕ РОЗУМІННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ НАУКИ І РЕЛІГІЇ ЯК ДІАЛОГ СВІТОГЛЯДІВ

Питання ставлення і сприйняття тією чи іншою конфесією здобутків наукового пізнання має тривалу історію. Богослови завжди прагнули усунути науку із сфери духовного життя. Проте нині час інший – богослови прагнуть, що засвідчує на основі опрацювання конкретики наша стаття, поставити на службу собі в різний спосіб науку, довести можливість діалогічного співіснування науки і релігії.

Ключові слова: наука, релігія, теологія, віра, релігійний світогляд, розум, наукове пізнання, науково-технічна революція.

Mykolay Mykhailovych ZAKOVYCH. RELIGIOUS UNDERSTANDING OF RELATIONSHIP BETWEEN SCIENCE AND RELIGION AS A DIALOGUE OF WORLDWIDES

The question of the attitude and perception of some denomination of the achievements of scientific knowledge has a long history. Theologians have always sought to eliminate science from the sphere of spiritual life. However, nowadays, as this article testifies, the theologians aspire to put science for ourselves in a different way, to prove the possibility of a dialogic coexistence of science and religion.

Key words: science, religion, theology, faith, religious worldview, scientific knowledge, scientific and technological revolution.

Актуальність дослідження теми. Величезний вплив досягнень сучасної науки на духовне життя у наш час ніхто не піддає сумніву. На рубежі ХХІ століття наука стала важливою продуктивною силою, без якої важко уявити життя суспільства. Її досягнення владно увійшли в життя кожної людини, вплинули на її погляди, в т.ч. і на світогляд релігійно-віруючої людини. Найбільш показовим є вплив сучасної науки на світобачення християнських спільнот, які намагаються по-новому осмислити соціальний статус науки.

Богословське бачення проблеми (аналіз джерел). Переважна більшість християнських богословів дотримуються думки, що сучасна наука відіграє величезну роль у житті суспільства і позитивно оцінюють її значення у соціальному й культурному розвитку людства. Що стосується нашої епохи, то ХХ століття, на їх думку, можна по праву назвати епохою сучасної науки, оскільки саме вона здійснює величезний вплив на всі процеси, що відбуваються у світі. Так, православний ієромонах Януарій розвиток сучасної науки і техніки називає «провідними характеристиками сучасної цивілізації» і позитивно оцінює прагнення людини "раціонально осмислити реальну дійсність". Німецький католицький богослов Г. Байор із м. Тріра відзначає, що для "нашої культури є характерним бурхливий ріст промисловості і сільського господарства на основі науки". Важливим є те, підкреслює він, що "наукове виробництво" корисне не

лише в плані створення матеріальних цінностей і покращення добробуту людей, а й в духовному відношенні, оскільки люди з його допомогою формують власну яву про навколишній світ, нову систему цінностей.

Протестантський богослов Ф.Поттер і відомий американський професор теоретичної фізики, фахівець з проблем співвідношення науки і релігії теолог Я. Барбур підкреслює, що наука збагачує культуру, наукові дослідження "трансформують світ і відкривають можливості для кращого життя, а в донаукових культурах життя було коротким і тяжким".

В сучасній християнській свідомості наука розглядається як величезне досягнення людства ХХ століття. Не випадково папа Іван Павло II в своїй енцикліці „Fides et Ratio” (Віра і розум) вказує на автономію науки у пізнанні істини, підкреслює необхідність гармонії розуму і віри.

Об’єкт дослідження. Поряд з позитивною оцінкою досягнень сучасної науки у християнській свідомості висловлюється певна стурбованість. Оцінюючи гуманістичний статус науки, деякі богослови відзначають, що наукові дослідження в наш час втрачають "етичний горизонт". До таких вони відносять розвиток науки у військових цілях, використання наукових відкриттів на шкоду природі тощо. Крім того, підкреслюють богослови, людина, озброївшись знаннями, впадає в гординю, протиставляє себе природі, уявляє себе володарем її. Вона перетворює природу, ставить над нею різні експерименти, не уявляючи собі руйнівних наслідків такої діяльності. Професор теології Санкт-Петербурзької духовної академії М.А. Заболотський пише, що "найвидатніші відкриття науки до цього часу часто використовувалися для зла людському роду і природі”.

Проблеми розвитку науки деякі богослови пов’язують із нерівномірним міжнародним розподілом праці і матеріальних цінностей. Для наукових фундаментальних досліджень в наш час, вказують вони, потрібна кооперація вчених, дороге обладнання і величезні кошти. Все це можуть забезпечити лише високорозвинуті промислові країни. Екс-генеральний секретар Всесвітньої Ради Церков, протестантський теолог Ф. Поттер пише, що "переважна більшість вчених нині працюють у промислово розвинутих країнах і 90 відсотків їх діяльності сконцентовано у багатому світі. Лише 4 відсотки всіх наукових досліджень припадає нині на країни, що розвиваються". Вже згадуваний американський професор Я.Барбур справедливо відзначає, що "без наукової технології нації світу, що розвиваються, залишаться у стані голоду і бідності". У християнській свідомості утверджується думка, що сучасна наука сприяє розвитку лише розвинутих країн, приносить більше влади тим, хто її вже має, збагачує і без то багатих, і практично не приносить всеохопної користі, не допомагає біднішій частині населення світу.

Причину такого стану деякі богослови вбачають в тому, що наука відійшла від релігії, а тому стала бездуховною. Використання її досягнень на практиці втрачає моральні, гуманістичні орієнтири. В кінцевому рахунку це приводить до негативних соціальних наслідків: наукові дослідження з блага для людини перетворюються у шкідливу силу, спрямовану проти неї. Вихід з цієї ситуації богослови вбачають у піднесенні ролі релігії у житті суспільства, активному використанні релігійної спадщини, яка повинна пронизувати особисте життя людини і різні сфери суспільного життя. "Майбутнє людства на наглій планеті,

цьому космічному кораблі по імені Земля, залежить від нашої здатності об'єднати розум з досвідом, науку - з покірністю, технологію - із моральними цінностями" - пише Я.Барбур. При цьому висловлюється думка, що церква може бути моральним арбітром у справі наукових відкриттів та їх використанні у сфері виробництва

Більшість християнських богословів в наш час визнають авторитет науки, підкреслюючи, що вона завжди істотно впливала на свідомість людей. При цьому стосувалися основоположних постулатів релігії, зокрема таких, як уява про Бога і його ставлення до світу. Вони зосереджують також увагу на історії фундаментальних наукових відкриттів. Наприклад, Р. Декарт у XVII столітті розробив дуалістичну концепцію співвідношення матерії і розуму, яка сферу компетенції Бога істотно обмежувала. Мислителі епохи Просвітництва у XVII столітті замінили Бога законами механіки, залишивши, за релігією лише функцію підтримки моралі.

В XIX столітті захоплення наукою досягло свого апогею. Епохальні відкриття у фізиці давали людству безмежні можливості пізнання навколишнього світу. Дарвінізм дав наукове пояснення еволюції організмів і походження людини. Вчення І.М Сеченова та І.П. Павлова про вищу нервову діяльність тварин і людини, розвиток психології, успіхи у медицині, зокрема в нейрохірургії, істотно підірвали релігійне уявлення про душу. Теорія відносності А. Ейнштейна виключила вплив будь-яких зовнішніх чинників на закономірний порядок у природі. Уява про навколишній світ набула більш строгої наукової форми: він став розглядатися як одне ціле, де панує універсальний причинний зв'язок усіх процесів і каузальна гармонія. Правда, жодна наука не ставить перед собою за мету заперечити або підтвердити існування Бога, але вона формує переконання про недоцільність віри в божественного коректора природних і соціальних процесів.

В наш час наука буквально пронизує все життя людини. Перш за все це загальнодоступні засоби масової інформації, різноманітна побутова техніка, передбачення погоди з допомогою штучних супутників і багато чогось іншого. Крім того, наукове пізнання дійсності проникає у глибинні таємниці світобудови, психіки людини та її поведінки. Все це формує певний стиль мислення в умовах науково-технічного прогресу, дає природне пояснення виникнення і розвитку Всесвіту, найпотаємніших людських думок і почуттів, різноманітних соціальних процесів.

Процеси, які відбуваються у світі, багато людей розглядають вже не як прояв „Божої волі”, а як наслідок діяльності людини. ”Сучасна людина, – пише американський богослов Ч. Гендерсон, – приходить до висновку, що наше життя створюється силами, які повністю описуються у межах науки”. Поширення подібного стилю мислення приводить, на думку німецького протестантського теолога В. Пененберга, до знецінення релігії. "Релігійна інтерпретація реальності, - пише він, – більше не сприймається як універсально надійна, а розглядається як предмет часткового виключення, якщо не марновірство взагалі. Зрештою новий стиль мислення суспільний прогрес пов'язується лише з досягненнями сучасної науки, а релігія витлумачується як антитеза щодо наукового знання. Подібне становище викликає глибоку стурбованість серед богословів: вони шукають шляхів

співробітництва церкви з сучасним світом. Нині питання ставиться так: "Якщо церква хоче розмовляти з людьми сучасною мовою і мати тісні зв'язки з життям, то вона повинна відповідально взаємодіяти із сучасною наукою." Асиміляція релігією сучасної науки виступає як потреба теології, потреба розвитку релігійного світогляду. З цією метою богослови вважають за необхідне спрямувати свої зусилля на встановлення тісного контакту між сучасною наукою і релігією, на розвиток конструктивного діалогу між теологами і вченими. Власне така думка як центральна домінує у вже згадуваній вище енцикліці папи Івана Павла II „Fides et Ratio” яка вийшла у світ 14 вересня 1998 р.

В контексті діалогу богослови зосереджують увагу на наступних питаннях:

по-перше, християнське мислення, визначаючи авторитет науки, повинно з повагою ставитись до раціональної пізнавальної діяльності людини. Підкреслюється, що християнська віра - це віра, що шукає знання і розуміння. І як така, вона не може стояти осторонь розвитку науки;

по-друге, на релігію активно впливають наукові відкриття і досягнення, їх не варто заперечувати, оскільки вони, на думку богословів, надзвичайно корисні, як для еволюції релігійного світогляду, так і для розвитку теології в цілому. Відтак церква повинна ставити перед собою завдання координації своєї діяльності з досягненнями різноманітних галузей науки;

по-третє, наукове пізнання, за словами англійського протестантського богослова А. Пікока, „дозволяє збагатити наше розуміння ставлення Бога до світу і людини”. Адже, пізнаючи створений Богом світ, людина поглиблює власну уяву про нього. Наукове пізнання, на думку А. Пікока, сприяє усуненню хибних уявлень про Творця. З цією метою багатьма християнськими діячами висувається ідея створення системи викладання і вивчення релігії на науковій основі. Такий підхід, на їх думку, допоможе зміцнити авторитет християнської віри в цілому;

по-четверте, робляться спроби відродити теологічну методологію релігії і науки, яка виникла ще на початку XX століття. В межах цієї методології проводиться порівняльний аналіз науки і релігії, виявляються їх специфічні і подібні характеристики, з'ясовується особливості їх об'єкту, методів, мови, мети і завдань пізнання, визначається об'єктивність здобутої інформації і характер розвитку релігії і науки як феноменів культури. В наш час, на думку деяких богословів, практично не можливо чітко розмежувати науковий і релігійний способи пізнання світу. Порівняльний аналіз науки і релігії, покликаний за їх словами, сприяти природній взаємодії науки і релігії, гармонії наукових знань і релігійної віри.

В християнській теології започаткована велика робота, спрямована на осмислення взаємин науки і релігії як у минулому, так і в наш час, вишуковуються нові підходи у розвитку діалогу між науковою істиною і релігійною вірою. При цьому пропонуються різні інтерпретації причин і сутності конфліктів між наукою і релігією в історії християнства. Серед палітри богословських думок пробивається провідна теза, що у взаєминах науки і релігії необхідна модернізація, яка здатна забезпечити ефективний розвиток цих важливих галузей культури людства.